

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

3 decembrie 2015*

„Trimitere preliminară — Agenți comerciali independenți — Directiva 86/653/CEE — Articolul 17 alineatul (2) — Rezilierea contractului de agenție de către comitent — Despăgubirea agentului — Interzicerea cumulului sistemului privind indemnizația de clientelă cu sistemul reparării prejudiciului — Dreptul agentului la daune interese suplimentare indemnizației de clientelă — Condiții”

În cauza C-338/14,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de cour d'appel de Bruxelles (Curtea de Apel din Bruxelles, Belgia), prin decizia din 27 iunie 2014, primită de Curte la 14 iulie 2014, în procedura

Quenon K. SPRL

împotriva

Beobank SA, fostă Citibank Belgium SA,

Metlife Insurance SA, fostă Citilife SA,

CURTEA (Camera a patra),

compusă din domnul L. Bay Larsen, președintele Camerei a treia, îndeplinind funcția de președinte al Camerei a patra, domnii J. Malenovský și M. Safjan și doamnele A. Prechal și K. Jürimäe (raportor), judecători,

avocat general: domnul N. Wahl,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Quenon K. SPRL, de P. Demolin și de M. Rigo, avocats;
- pentru Beobank SA, de A. de Schoutheete și de A. Viggria, avocats;
- pentru guvernul belgian, de M. Jacobs și de L. Van den Broeck, în calitate de agenți;
- pentru guvernul german, de T. Henze și de J. Kemper, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: franceza.

— pentru Comisia Europeană, de J. Hottiaux și de E. Montaguti, în calitate de agenți,
după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 16 iulie 2015,
pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 17 alineatul (2) din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți (JO L 382, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 176, denumită în continuare „directiva”).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Quenon K. SPRL (denumită în continuare „Quenon”), pe de o parte, și Beobank SA, fostă Citibank Belgium SA (denumită în continuare „Citibank”), și Metlife Insurance SA, fostă Citilife SA (denumită în continuare „Citilife”), pe de altă parte, în legătură cu plata indemnizației, precum și a daunelor interese solicitate de Quenon ca urmare a rezilierii contractului său de agenție de către societățile menționate.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Al doilea și al treilea considerent ale directivei au următorul cuprins:

„întrucât diferențele dintre legislațiile interne privind reprezentarea comercială afectează în mod considerabil condițiile de concurență și de derulare a activității respective în cadrul Comunității și dăunează atât protecției agenților comerciali în raporturile cu comitenții lor, cât și siguranței tranzacțiilor comerciale; întrucât, în plus, diferențele respective inhibă în mod substanțial încheierea și derularea contractelor de reprezentanță comercială în care comitentul și agentul comercial sunt stabiliți în state membre diferite;

întrucât schimbul de mărfuri între statele membre trebuie să aibă loc în condiții similare celor de pe piața unică, iar acest lucru necesită apropierea sistemelor juridice din statele membre în asemenea măsură încât să satisfacă buna funcționare a pieței comune; întrucât, în această privință, regulile referitoare la conflictul dintre legi nu înlătură, în materie de reprezentare comercială, incompatibilitățile sus-menționate și nici nu ar putea să o facă chiar dacă ar fi uniformizate și, prin urmare, armonizarea propusă este necesară făcând abstracție de existența regulilor respective”.

- 4 Articolul 1 din directivă prevede:

„(1) Armonizarea măsurilor prevăzute în prezenta directivă se aplică actelor cu putere de lege și actelor administrative din statele membre, care reglementează relațiile dintre agenții comerciali și comitenții lor.

(2) În sensul prezentei directive, «agentul comercial» reprezintă intermediarul care desfășoară o activitate independentă și care este în permanență autorizat să negocieze vânzarea sau cumpărarea produselor în numele altei persoane, denumită în continuare «comitent», sau să negocieze și să încheie astfel de tranzacții pentru și în numele comitentului în cauză.

[...]”

5 Articolul 17 alineatele (1)-(3) din directivă prevede:

„(1) Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, după expirarea contractului de agenție, o indemnizație potrivit alineatului (2) sau repararea prejudiciului potrivit alineatului (3).

(2)

(a) Agentul comercial are dreptul la indemnizație în cazul și în măsura în care:

- a adus comitentului noi clienți sau a contribuit substanțial la creșterea volumului de afaceri întreprinse cu clienții existenți, iar comitentul continuă să obțină beneficii substanțiale din afacerile cu acești clienți

și

- plata acestei indemnizații este echitabilă având în vedere toate împrejurările și, în special, comisionul pierdut de agentul comercial în afacerea cu clienții. [...]

(b) volumul compensației nu poate depăși echivalentul unei indemnizații pe un an de zile calculate din remunerația anuală medie a agentului comercial în ultimii cinci ani și, în cazul în care respectivul contract datează de mai puțin de cinci ani, indemnizația se calculează cu ajutorul mediei din perioada respectivă;

(c) acordarea acestei indemnizații nu îl poate împiedica pe agentul comercial să obțină daune interese.

(3) Agentul comercial are dreptul la repararea prejudiciului datorat încetării relațiilor sale cu comitentul.

Acest prejudiciu decurge, în special, în cazul în care încetarea relațiilor intervine în condițiile în care:

- agentului comercial nu i s-au plătit comisioanele de care ar fi beneficiat din buna executare a contractului de agenție, în timp ce comitentul obține beneficii substanțiale legate de activitatea agentului comercial,
- în condiții care nu au permis agentului comercial să amortizeze costurile și cheltuielile pe care le-a suportat pentru îndeplinirea contractului de agenție la sugestia comitentului.”

Dreptul belgian

6 Legea din 13 aprilie 1995 privind contractul de agenție comercială (*Moniteur belge* din 2 iunie 1995, p. 15621, denumită în continuare „Legea din 1995”) urmărește transpunerea directivei în dreptul belgian. Articolul 20 din legea menționată prevede:

„După încetarea contractului, agentul comercial are dreptul la o indemnizație compensatorie în cazul în care a adus noi clienți comitentului sau a dezvoltat substanțial afacerile cu clienții existenți, în măsura în care această activitate continuă să aducă beneficii substanțiale comitentului.

În cazul în care contractul prevede o clauză de neconcurență, se consideră că comitentul obține, până la proba contrară, beneficii substanțiale.

Cuantumul indemnizației se stabilește atât în funcție de importanța dezvoltării afacerilor, cât și de aportul de clientelă.

Indemnizația nu poate depăși cuantumul corespunzător unui an de remunerație, calculat conform mediei ultimilor cinci ani, sau, în cazul în care durata contractului este mai mică de cinci ani, conform mediei anilor anteriori. [...]"

7 Potrivit articolului 21 din Legea din 1995:

„În măsura în care agentul comercial are dreptul la indemnizația compensatorie menționată la articolul 20, iar valoarea acestei indemnizații nu acoperă în totalitate prejudiciul suferit efectiv, agentul comercial poate obține, în afara acestei indemnizații, daune interese având un cuantum egal cu diferența dintre valoarea prejudiciului suferit efectiv și cea a indemnizației respective, cu condiția să facă dovada întinderii prejudiciului invocat.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 8 Quenon, constituită pentru a continua activitățile domnului K. Quenon, și-a desfășurat activitatea în calitate de agent comercial al Citibank și de agent de asigurări al Citilife de la data de 1 decembrie 1997, în temeiul a două contracte de agenție distincte. Activitățile bancare și de asigurări au fost regrupate în cadrul uneia și aceleiași agenții, iar Quenon era remunerată exclusiv în funcție de comisionul plătit de Citibank pentru vânzarea de produse bancare și, respectiv, de Citilife pentru vânzarea de produse de asigurare.
- 9 La 9 ianuarie 2004, Citibank a denunțat contractul de agenție cu Quenon, fără a preciza motivele denunțării, și i-a plătit o indemnizație de reziliere în valoare de 95 268,30 euro și o indemnizație compensatorie în valoare de 203 326,80 euro. Citibank a interzis Quenon să continue să o reprezinte, precum și să utilizeze denumirea și marca sa. De la acea dată, Quenon nu a mai avut acces la programul informatic care îi permitea să administreze portofoliul de produse de asigurare al Citilife. Potrivit Quenon îi era, în consecință, imposibil *de facto* să continue executarea contractului de agenție de asigurări.
- 10 La 20 decembrie 2004, Quenon a chemat în judecată Citibank și Citilife la tribunal de commerce de Bruxelles (Tribunalul Comercial din Bruxelles) și a solicitat obligarea acestora, cu titlu individual sau în solidar, la plata unor indemnizații de preaviz și compensatorii pentru rezilierea contractului de agenție de asigurări, a unor daune interese suplimentare, precum și a unor comisioane aferente afacerilor încheiate după încetarea respectivului contract de agenție.
- 11 Întrucât acțiunea sa a fost respinsă prin hotărârea din 8 iulie 2009, Quenon a declarat apel în fața instanței de trimitere, modificând în același timp sumele solicitate în primă instanță.
- 12 Din decizia de trimitere reiese că Quenon invocă, în susținerea apelului său, că indemnizația compensatorie care i-a fost plătită de Citibank pentru rezilierea contractului de agenție bancară nu este suficientă. Aceasta consideră că este necesar să se țină seama, în temeiul articolului 21 din Legea din 1995, de indemnizațiile de preaviz și compensatorii datorate pentru rezilierea *de facto* a contractului său de agenție de asigurări, precum și de întregul prejudiciul pe care l-a suferit.
- 13 Pârâtele din litigiul principal susțin că dispoziția națională menționată, potrivit interpretării pe care Quenon i-o dă, este contrară directivei, care nu permite statelor membre să cumuleze cele două sisteme de despăgubire, și anume sistemul de indemnizație și cel al reparării prejudiciului.

14 În aceste condiții, cour d'appel de Bruxelles (Curtea de Apel din Bruxelles) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Articolul 17 din directivă trebuie interpretat în sensul că permite legiuitorului național să prevadă că, după încetarea contractului, agentul comercial are dreptul la o indemnizație de clientelă al cărei quantum nu poate depăși valoarea remunerației pentru un an, precum și, în cazul în care quantumul acestei indemnizații nu acoperă în întregime prejudiciul suferit efectiv, la daune interese în quantum egal cu diferența dintre valoarea prejudiciului suferit efectiv și indemnizația respectivă?
- 2) Mai exact, articolul 17 alineatul (2) litera (c) din directivă trebuie interpretat în sensul că acordarea de daune interese suplimentare față de indemnizația de clientelă este condiționată de existența unei culpe contractuale sau cvasidelictuale din partea comitentului care să aibă o legătură de cauzalitate cu prejudiciile invocate, precum și de existența unui prejudiciu diferit de cel reparat prin indemnizația forfetară de clientelă?
- 3) În cazul unui răspuns afirmativ la această ultimă întrebare, culpa trebuie să fie diferită de denunțarea unilaterală a contractului, ca de exemplu un preaviz insuficient, acordarea unor indemnizații compensatorii de preaviz și de clientelă insuficiente, existența unor motive grave în sarcina comitentului, un abuz de drept cu privire la reziliere sau orice alte încălcări, în special ale practicilor de pe piață?”

Cu privire la competența Curții

- 15 Cu titlu introductiv, guvernul german și Comisia Europeană arată că situația în discuție în litigiul principal, care privește un agent comercial ale cărui activități constau în prestarea unor servicii bancare și de asigurări, nu intră în domeniul de aplicare al directivei. Comisia consideră totuși că, în vederea asigurării unei interpretări uniforme a directivei, Curtea trebuie să răspundă întrebărilor instanței de trimitere.
- 16 În această privință, trebuie constatat că directiva a fost concepută pentru a se aplica numai agenților comerciali independenți care sunt însărcinați să negocieze vânzarea sau cumpărarea unor produse, astfel cum rezultă din definiția noțiunii „agent comercial” prevăzută la articolul 1 alineatul (2) din directivă. Un agent comercial însărcinat să negocieze vânzarea unor servicii bancare și de asigurări nu intră, așadar, în domeniul de aplicare al directivei.
- 17 Cu toate acestea, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că, atunci când, în soluționarea unor situații strict interne, o legislație națională înțelege să se conformeze soluțiilor adoptate în dreptul Uniunii, în special pentru a evita apariția unor discriminări față de resortisanții naționali sau a unor eventuale denaturări ale concurenței ori chiar pentru a asigura o procedură unică în situații comparabile, există un interes cert ca, pentru evitarea unor viitoare divergențe de interpretare, dispozițiile sau noțiunile preluate din dreptul Uniunii să primească o interpretare uniformă, indiferent de condițiile în care acestea urmează a fi aplicate (a se vedea printre altele Hotărârea Poseidon Chartering, C-3/04, EU:C:2006:176, punctele 15 și 16, Hotărârea Volvo Car Germany, C-203/09, EU:C:2010:647, punctele 24 și 25, precum și Hotărârea Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, punctele 30 și 31).
- 18 În ceea ce privește în special Legea din 1995, care urmărește transpunerea directivei în ordinea juridică belgiană, Curtea și-a recunoscut deja competența în împrejurări legate de un contract de agenție referitor la servicii în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663). În această privință, Curtea a arătat la punctul 30 din hotărârea menționată că, deși directiva nu reglementează în mod direct situația în discuție în litigiul principal, totuși, cu ocazia transpunerii în dreptul intern a dispozițiilor acestei directive, legiuitorul belgian a decis să aplice un tratament identic contractelor de agenție referitoare la mărfuri și celor referitoare la servicii.

- 19 Întrucât aceleași motive sunt valabile și în speță, este necesar să se răspundă la întrebările adresate.

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 20 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 17 alineatul (2) din directivă trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale care prevede că agentul comercial are dreptul, la încetarea contractului de agenție, atât la o indemnizație de clientelă care nu poate depăși valoarea remunerației sale anuale, cât și, în cazul în care această indemnizație nu acoperă integral prejudiciul suferit efectiv, la acordarea unor daune interese suplimentare.
- 21 În această privință, trebuie amintit că interpretarea articolului 17 din directivă trebuie realizată în raport cu obiectivul urmărit de aceasta și cu sistemul pe care îl instituie (Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, EU:C:2006:199, punctul 17, și Hotărârea Semen, C-348/07, EU:C:2009:195, punctul 13).
- 22 Directiva are drept obiectiv armonizarea dreptului statelor membre în ceea ce privește raporturile juridice dintre părțile la un contract de agenție comercială (Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, EU:C:2006:199, punctul 18, și Hotărârea Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 36).
- 23 Astfel cum reiese din al doilea și al treilea considerent ale acesteia, directiva urmărește protejarea agenților comerciali în raporturile cu comitenții, promovarea tranzacțiilor comerciale și facilitarea schimburilor de mărfuri între state membre prin apropierea sistemelor juridice ale acestora din urmă în domeniul reprezentării comerciale. În acest scop, directiva stabilește printre altele, la articolele 13-20, reguli pentru încheierea și rezilierea contractului de agenție (Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, EU:C:2006:199, punctul 19, și Hotărârea Semen, C-348/07, EU:C:2009:195, punctul 14).
- 24 În ceea ce privește în special încetarea contractului, articolul 17 din directivă impune statelor membre să instituie un mecanism de despăgubire a agentului comercial, permițându-le să aleagă între două opțiuni, fie o indemnizație stabilită potrivit criteriilor menționate la alineatul (2) al acestui articol, și anume sistemul privind indemnizația de clientelă, fie repararea prejudiciului în funcție de criteriile enumerate la alineatul (3) al acestuia, și anume sistemul reparării prejudiciului (a se vedea în acest sens Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, EU:C:2006:199, punctul 20, Hotărârea Semen, C-348/07, EU:C:2009:195, punctul 15, și Hotărârea Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 40).
- 25 Este cert că Regatul Belgiei a optat pentru soluția prevăzută la articolul 17 alineatul (2) menționat.
- 26 Potrivit unei jurisprudențe constante, deși regimul instituit la articolul 17 din directivă are, în special în ceea ce privește protejarea agenților comerciali după încetarea contractului de agenție, caracter imperativ, acesta nu oferă totuși indicații detaliate în ceea ce privește metoda de calcul al indemnizației de încetare a contractului. Astfel, Curtea a decis că, în interiorul acestui cadru, statele membre își pot exercita marja de apreciere pentru a alege metodele de calcul al indemnizației sau al reparației care trebuie acordată (a se vedea în acest sens Hotărârea Ingmar, C-381/98, EU:C:2000:605, punctul 21, Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, EU:C:2006:199, punctele 34 și 35, precum și Hotărârea Semen, C-348/07, EU:C:2009:195, punctele 17 și 18).

- 27 În lumina acestei jurisprudențe trebuie verificat dacă acordarea unor daune interese suplimentare, astfel cum este prevăzută de reglementarea națională în discuție în litigiul principal, în cazul în care indemnizația de clientelă nu acoperă în totalitate prejudiciul suferit efectiv, rămâne în limitele marjei de apreciere pe care directiva a conferit-o statelor membre.
- 28 În această privință, trebuie amintit că sistemul privind indemnizația de clientelă prevăzut la articolul 17 alineatul (2) din directivă se articulează în trei etape. Mai întâi, scopul primei etape este să se cuantifice beneficiile comitentului rezultate din tranzacțiile cu clienți aduși de agentul comercial, conform dispozițiilor alineatului (2) litera (a) prima liniuță al acestui articol. În continuare, scopul celei de a doua etape este să se verifice dacă, potrivit celei de a doua liniuțe a acestei dispoziții, quantumul stabilit pe baza criteriilor descrise mai sus este echitabil, având în vedere toate împrejurările specifice cazului respectiv și în special pierderile de comision suferite de agentul comercial. În sfârșit, în a treia etapă, quantumul indemnizației este comparat cu limita maximă prevăzută la articolul 17 alineatul (2) litera (b) din directivă, care intervine numai dacă acest quantum, rezultat în urma celor două etape de calcul de mai sus, depășește limita respectivă (Hotărârea Semen, C-348/07, EU:C:2009:195, punctul 19).
- 29 Or, abia după enunțarea condițiilor în care un agent comercial are dreptul la o indemnizație și stabilirea unui plafon maxim al acesteia, articolul 17 alineatul (2) litera (c) din directivă prevede că „[a]cordarea indemnizației nu îl poate împiedica pe agentul comercial să obțină daune interese”.
- 30 Rezultă din înșiși termenii dispoziției amintite, precum și dintr-o interpretare sistematică a acesteia că daunele interese pot fi acordate agenților comerciali cu titlu suplimentar față de indemnizația amintită și că nu sunt supuse condițiilor menționate la articolul 17 alineatul (2) litera (a) din directivă și nici limitei maxime prevăzute la articolul 17 alineatul (2) litera (b) din aceasta.
- 31 Astfel, după cum a arătat avocatul general la punctul 32 din concluzii, armonizarea condițiilor de despăgubire în sensul articolului 17 alineatul (2) din directivă privește numai indemnizația de clientelă, prin prevederea condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească acordarea acestei indemnizații. Măsurile de armonizare nu vizează, așadar, să uniformizeze toate posibilitățile de reparare a prejudiciului la care pot avea dreptul agenții comerciali în temeiul dreptului național atunci când acesta prevede răspunderea contractuală sau delictuală a comitentului.
- 32 În consecință, dat fiind că directiva nu cuprinde indicații precise în ceea ce privește condițiile în care un agent comercial poate avea dreptul la daune interese, este de competența statelor membre, în exercitarea marjei lor de apreciere, să stabilească respectivele condiții și modalitățile procedurale.
- 33 Această concluzie este susținută de jurisprudența Curții potrivit căreia statele membre pot institui o mai mare protecție a agenților comerciali prin extinderea domeniului de aplicare al directivei sau prin utilizarea mai extinsă a marjei lor de apreciere lăsate de aceasta (a se vedea în acest sens Hotărârea Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 50).
- 34 Totuși, după cum subliniază în mod întemeiat Comisia și astfel cum a arătat avocatul general la punctul 43 din concluzii, marja de apreciere pe care statele membre o pot exercita cu ocazia transunerii articolului 17 alineatul (2) litera (c) din directivă este limitată de obligația de a alege unul dintre cele două sisteme de despăgubire prevăzute la alineatele (2) și, respectiv, (3) ale articolului menționat, fără să le poată cumula. În consecință, acordarea daunelor interese nu poate determina o dublă despăgubire prin combinarea indemnizației de clientelă cu repararea prejudiciului care rezultă printre altele din pierderea comisioanelor ca urmare a rezilierii contractului.
- 35 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 17 alineatul (2) din directivă trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări naționale care prevede că agentul comercial are dreptul, la încetarea contractului de agenție, atât la o indemnizație de clientelă care nu poate depăși valoarea remunerației sale anuale, cât și, în cazul în care această indemnizație nu

acoperă integral prejudiciul suferit efectiv, la acordarea unor daune interese suplimentare, în măsura în care o astfel de reglementare nu determină o dublă despăgubire a agentului pentru pierderea comisioanelor ca urmare a rezilierii contractului menționat.

Cu privire la a doua și la a treia întrebare

- 36 Prin intermediul celei de a doua și al celei de treia întrebări, care trebuie examinate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 17 alineatul (2) litera (c) din directivă trebuie interpretat în sensul că condiționează acordarea unor daune interese de dovedirea, pe de o parte, a existenței unei culpe imputabile comitentului care să aibă o legătură de cauzalitate cu prejudiciul invocat și, pe de altă parte, a existenței unui prejudiciu distinct de cel reparat prin indemnizația de clientelă. În cazul unui răspuns afirmativ, această instanță urmărește să afle care trebuie să fie natura și importanța culpei imputabile comitentului și în special dacă aceasta trebuie să fie diferită de rezilierea unilaterală a contractului de agenție.
- 37 În ceea ce privește, în primul rând, necesitatea unei culpe imputabile comitentului și a legăturii de cauzalitate dintre aceasta și prejudiciul invocat pentru ca agentul comercial să poată avea dreptul la daune interese, trebuie amintit, astfel cum rezultă din cuprinsul punctului 32 din prezenta hotărâre, că directiva și în special articolul 17 alineatul (2) litera (c) din aceasta nu precizează condițiile în care se datorează daune interese agentului comercial. Prin urmare, este de competența statelor membre să stabilească, în dreptul lor național, dacă acordarea unor daune interese depinde de existența unei culpe, contractuale sau delictuale, imputabile comitentului și care să aibă o legătură de cauzalitate cu prejudiciul invocat.
- 38 Rezultă că articolul 17 alineatul (2) litera (c) din directivă nu condiționează acordarea unor daune interese de dovedirea existenței unei culpe imputabile comitentului care să aibă o legătură de cauzalitate cu prejudiciul invocat și, prin urmare, nici de natura sau de importanța unei astfel de culpe.
- 39 În ceea ce privește, în al doilea rând, problema dacă daunele interese trebuie să privească un prejudiciu distinct de cel reparat prin indemnizația de clientelă, reiese atât din termenii articolului 17 alineatul (2) din directivă, cât și din economia acesteia din urmă că răspunsul la această întrebare trebuie să fie afirmativ.
- 40 Astfel, rezultă din utilizarea unor termeni diferiți pentru desemnarea celor două elemente ale sistemului privind indemnizația de clientelă, prevăzut la articolul 17 alineatul (2) din directivă, și anume „indemnizație” și „daune interese”, din caracterul suplimentar și facultativ al acestora din urmă, precum și din gradul de armonizare distinct urmărit de directivă în raport cu aceste două elemente că despăgubirea agentului comercial prin daune interese nu poate privi decât un prejudiciu distinct de cel reparat prin indemnizația de clientelă. În caz contrar, plafonul cuantumului indemnizației prevăzut la articolul 17 alineatul (2) litera (b) din directivă ar fi eludat.
- 41 În consecință, trebuie constatat că cererea de daune interese în temeiul articolului 17 alineatul (2) litera (c) din directivă trebuie să aibă ca obiect un prejudiciu distinct de cel acoperit prin indemnizația de clientelă.
- 42 Din considerațiile care precedă rezultă că trebuie să se răspundă la a doua și la a treia întrebare că articolul 17 alineatul (2) litera (c) din directivă trebuie interpretat în sensul că nu condiționează acordarea unor daune interese de dovedirea existenței unei culpe imputabile comitentului care să aibă o legătură de cauzalitate cu prejudiciul invocat, însă impune ca prejudiciul invocat să fie distinct de cel reparat prin indemnizația de clientelă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 43 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

- 1) **Articolul 17 alineatul (2) din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciale independenți trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări naționale care prevede că agentul comercial are dreptul, la încetarea contractului de agenție, atât la o indemnizație de clientelă care nu poate depăși valoarea remunerației sale anuale, cât și, în cazul în care această indemnizație nu acoperă integral prejudiciul suferit efectiv, la acordarea unor daune interese suplimentare, în măsura în care o astfel de reglementare nu determină o dublă despăgubire a agentului pentru pierderea comisioanelor ca urmare a rezilierii contractului menționat.**
- 2) **Articolul 17 alineatul (2) litera (c) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că nu condiționează acordarea unor daune interese de dovedirea existenței unei culpe imputabile comitentului care să aibă o legătură de cauzalitate cu prejudiciul invocat, însă impune ca prejudiciul invocat să fie distinct de cel reparat prin indemnizația de clientelă.**

Semnături